

**KORXONALARDA BUXGALTERIYA HISOBI AXBOROTLARINING
ISHONCHLILIGINI OSHIRISHDA ICHKI NAZORAT MEXANIZMLARINING
O'RNI**

Turobov Eldor

Bo'stonliq tumani Iqtisodiyot va moliya bo'limi boshlig'i birinchi o'rinbosari

Tel : +998975484544

E-mail: mirzoanvar80@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu tezisda korxonalarda buxgalteriya hisobi axborotlarining ishonchliligini ta'minlashda ichki nazorat mexanizmlarining nazariy va amaliy jihatlari keng yoritilgan. Tadqiqotda buxgalteriya hisobi axborotlarining shakllanish bosqichlari, ularning sifatiga ta'sir etuvchi omillar hamda ichki nazorat tizimining mazmuni va tarkibiy elementlari batafsil tahlil qilinadi. Ichki nazoratning nazorat muhiti, xatarlarni baholash, nazorat tadbirlari, axborot almashinuvi va monitoring kabi asosiy elementlari buxgalteriya hisobi jarayonida qanday rol o'ynashi ochib beriladi.*

Shuningdek, ichki nazorat mexanizmlarining samarali tashkil etilishi orqali moliyaviy xatoliklar, noto'g'ri hisob yuritish holatlari va qonunbuzarliklarning oldini olish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: *buxgalteriya hisobi, ichki nazorat, axborot ishonchliligi, moliyaviy hisobot, nazorat tizimi, moliyaviy intizom.*

Аннотация: *В данном тезисе подробно рассматривается роль механизмов внутреннего контроля в обеспечении достоверности бухгалтерской информации на предприятиях. В исследовании анализируются этапы формирования бухгалтерской информации, факторы, влияющие на ее качество, а также сущность и структура системы внутреннего контроля. Особое внимание уделяется таким элементам внутреннего контроля, как контрольная среда, оценка рисков, контрольные процедуры, информационное обеспечение и мониторинг.*

Также раскрывается значение эффективной организации внутреннего контроля в предупреждении финансовых ошибок, искажений учетных данных и нарушений законодательства.

Abstract: *This thesis examines in detail the role of internal control mechanisms in ensuring the reliability of accounting information in enterprises. The study analyzes the stages of accounting information formation, the factors affecting its quality, and the essence and structure of the internal control system. Particular attention is paid to the key elements of internal control, including the control environment, risk assessment, control activities, information and communication, and monitoring.*

The research also highlights the importance of an effectively organized internal control system in preventing financial errors, misstatements, and irregularities. The role of internal control in enhancing the accuracy, transparency, and reliability of financial reporting is substantiated.

Buxgalteriya hisobi axborotlari korxonada faoliyatining moliyaviy holati, daromad va xarajatlari, aktivlar va majburiyatlar to'g'risida to'liq tasavvur beradi. Ushbu axborotlar asosida rahbariyat strategik va operativ qarorlar qabul qiladi, investorlar va kreditorlar esa korxonaning moliyaviy barqarorligini baholaydi. Shu bois buxgalteriya axborotlarining ishonchliligi iqtisodiy munosabatlarning muhim omili hisoblanadi.

Axborotlarning ishonchliligi ularning o'z vaqtida, to'liq va haqqoniy aks ettirilishiga bog'liq bo'lib, bu jarayon ichki nazorat tizimi bilan bevosita uzviy bog'liqdir.

Ichki nazorat tizimining mohiyati va vazifalari

Ichki nazorat tizimi — bu korxonada resurslaridan samarali foydalanish, moliyaviy va xo'jalik operatsiyalarining qonuniyligini ta'minlash hamda buxgalteriya hisobi ma'lumotlarining aniqligini oshirishga qaratilgan mexanizmlar majmuidir. Ichki nazorat tizimi moliyaviy intizomni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Ichki nazoratning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- buxgalteriya hisobi ma'lumotlarining ishonchliligini ta'minlash;
- xatoliklar va noqonuniy operatsiyalarni aniqlash va oldini olish;
- korxonada aktivlarini muhofaza qilish;
- moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini oshirish.

Buxgalteriya hisobi ma'lumotlarining ishonchliligini ta'minlash: Buxgalteriya hisobi ma'lumotlarining ishonchliligini ta'minlash korxonada moliyaviy boshqaruvining asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Ishonchli buxgalteriya ma'lumotlari moliyaviy hisobotlarning haqqoniy tuzilishini, xo'jalik operatsiyalarining to'liq va o'z vaqtida aks ettirilishini ta'minlaydi. Ushbu ma'lumotlar asosida rahbariyat strategik va operativ qarorlar qabul qiladi, investorlar va kreditorlar esa korxonaning moliyaviy holatini baholaydi.

Ishonchlilikni ta'minlashda hisob siyosatining to'g'ri shakllantirilishi, hujjatlarning belgilangan tartibda rasmiylashtirilishi va hisob registrlarining to'g'ri yuritilishi muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, ichki nazorat mexanizmlarining mavjudligi buxgalteriya axborotlarining buzilishi va noto'g'ri talqin qilinishining oldini olishga xizmat qiladi. Natijada, buxgalteriya hisobi ma'lumotlarining ishonchliligi korxonada faoliyatining barqarorligini ta'minlovchi muhim omilga aylanadi.

Xatoliklar va noqonuniy operatsiyalarni aniqlash va oldini olish: Xatoliklar va noqonuniy operatsiyalar korxonada moliyaviy holatiga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Bunday holatlar moliyaviy natijalarning noto'g'ri aks ettirilishiga, aktivlar yo'qotilishiga va korxonada obro'sining pasayishiga olib keladi. Shu sababli, ularni o'z vaqtida aniqlash va oldini olish ichki nazorat tizimining muhim vazifalaridan biridir.

Xatoliklarni aniqlashda hujjatlarning tekshirilishi, hisob yozuvlarining o'zaro solishtirilishi va inventarizatsiya jarayonlarining muntazam o'tkazilishi muhim rol

o'ynaydi. Noqonuniy operatsiyalarning oldini olish esa vakolatlarni aniq taqsimlash, mas'uliyatni belgilash va nazorat tartiblarini kuchaytirish orqali amalga oshiriladi. Ushbu choralar moliyaviy intizomni mustahkamlab, korxonada faoliyatining qonuniyligini ta'minlaydi.

Korxonada aktivlarini muhofaza qilish: Korxonada aktivlarini muhofaza qilish ichki nazorat tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u moddiy va nomoddiy resurslarning saqlanishini ta'minlashga qaratilgan. Aktivlarning to'g'ri hisobga olinishi va ulardan samarali foydalanilishi korxonaning moliyaviy barqarorligini belgilaydi.

Aktivlarni muhofaza qilish jarayonida inventarizatsiya o'tkazish, moddiy javobgar shaxslarni belgilash va ularning mas'uliyatini oshirish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, aktivlardan foydalanish ustidan doimiy nazoratni amalga oshirish, ularning noqonuniy yo'qotilishi va suiiste'mol qilinishining oldini oladi. Natijada, korxonada aktivlari to'liq saqlanib, ularning samarali boshqarilishi ta'minlanadi.

Moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini oshirish: Moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligi korxonaning moliyaviy holatini real aks ettirishda muhim ahamiyatga ega. Haqqoniy moliyaviy hisobotlar manfaatdor tomonlar uchun ishonchli axborot manbai bo'lib xizmat qiladi va korxonada faoliyatiga nisbatan ishonchni oshiradi.

Moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini oshirishda ichki nazorat tizimi asosiy vosita hisoblanadi. Hisob ma'lumotlarining to'g'ri shakllantirilishi, baholash usullarining to'g'ri qo'llanilishi va hisobot ko'rsatkichlarining o'zaro muvofiqligi ushbu jarayonning muhim jihatlari. Natijada, moliyaviy hisobotlar real moliyaviy holatni aks ettirib, samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkonini beradi.

Ichki nazorat mexanizmlarining asosiy elementlari

Ichki nazorat tizimi bir nechta o'zaro bog'liq elementlardan tashkil topadi:

1. **Nazorat muhiti** — korxonada intizom va mas'uliyatni shakllantiruvchi omillar majmui;
2. **Xatarlarni baholash** — moliyaviy va operatsion xatarlarni aniqlash va tahlil qilish;
3. **Nazorat tadbirlari** — hujjatlashtirish, vakolatlarni taqsimlash va tekshiruvlar;
4. **Axborot va kommunikatsiya** — ishonchli ma'lumotlar almashinuvi;
5. **Monitoring** — ichki nazorat tizimining doimiy baholanishi.

Mazkur elementlarning uyg'un ishlashi buxgalteriya hisobi axborotlari sifatini sezilarli darajada oshiradi.

Ichki nazoratning moliyaviy hisobotlarga ta'siri: Samarali ichki nazorat tizimi moliyaviy hisobotlarda xatoliklar ehtimolini kamaytiradi. Nazorat mexanizmlari orqali barcha xo'jalik operatsiyalari to'liq va to'g'ri aks ettiriladi. Natijada moliyaviy hisobotlar ishonchli bo'lib, tashqi audit jarayonlari ham soddalashadi.

Ichki nazoratning mavjudligi korxonaning moliyaviy shaffofligini oshirib, uning investitsion jozibadorligini kuchaytiradi.

Muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari: Amaliyotda ichki nazorat tizimini samarali joriy etishda kadrlar malakasining yetishmasligi, nazorat jarayonlarining rasmiy tusda qolishi va nazorat mas'uliyatining aniq belgilanmaganligi kabi muammolar uchraydi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun:

- ichki nazorat tizimini doimiy takomillashtirish;
- xodimlar malakasini oshirish;
- nazorat jarayonlarini tizimli baholash zarur.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ichki nazorat mexanizmlari korxonalarda buxgalteriya hisobi axborotlarining ishonchliligini oshirishda juda muhim rol o'ynaydi. Samarali ichki nazorat tizimi nafaqat moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini ta'minlaydi, balki korxonada boshqaruvining sifatini ham sezilarli darajada yaxshilaydi. Bu tizim yordamida xatoliklar va noqonuniy operatsiyalar erta aniqlanib, ularning oldini olish imkoniyati paydo bo'ladi. Natijada korxonada resurslaridan samarali foydalanish, moliyaviy barqarorlik va strategik maqsadlarni amalga oshirish imkoniyati oshadi.

Shuningdek, ichki nazorat mexanizmlari korxonada faoliyatidagi risklarni aniqlash va boshqarish jarayonini ham kuchaytiradi. Boshqaruv qarorlarini qabul qilishda ishonchli axborotga ega bo'lish menejerlarga tezkor va samarali strategik qarorlar qabul qilishga yordam beradi. Shu tariqa, ichki nazorat tizimini rivojlantirish korxonalarining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlash, moliyaviy resurslarni himoya qilish va biznes jarayonlarining sifatini oshirishda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. The role of the internal control system in increasing the reliability of accounting reports *American Journal of Business Management, Economics and Banking*, 2025, Vol. 33, 79–81. Tadqiqot ichki nazorat tizimining moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshirishdagi rolini yoritadi.

2. Korxonalarda ichki nazorat tizimini takomillashtirish – Ulug'bek Mexmonaliyev, *Qo'qon Universiteti Xabarnomasi*, maqola ichki nazoratni tashkil etish va yaxshilash bo'yicha ilmiy takliflarni beradi.

3. Evaluation of internal control system over misleading accounting information – *Journal of Economics and Administrative Sciences*, maqola ichki nazorat tizimi va buxgalteriya hisobi ma'lumotlarining aniqligi bo'yicha baholaydi.

4. Auditorlik tekshiruvda ichki nazorat tizimini o'rganish hamda baholashning nazariy asoslari – X. Mamatov, maqola auditorlik jarayonlarida ichki nazorat tizimini o'rganish metodikasini yoritadi.

6. O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni – buxgalteriya hisobi va nazorat tamoyillarini belgilovchi asosiy normativ hujjat. (Toshkent, 2016 yil 13 aprel, ORQ-404).